

sko govoreče, tj. z opombami, slovarjem, vajami, spet s slovensko slovnico v tabelarni obliki ipd. To naj bi bili krajši sestavki raznih jezikovnih zvrsti, ki bi prikazali slovenski prostor v zgodovini in v

današnjem času in še posebno slovenskega človeka v vsej njegovi razvejanosti, v Sloveniji in v zamejstvu.

Jože Paternost

Pensilvanska državna univerza, ZDA

NOVO PODROČJE JEZIKOSLOVJA — KINESIKA

Stegnen kazalec, ki ga nekdo drži pred ustnicami, nam tudi brez besed, celo brez kakršnega koli glasu pove, da je treba biti tiho, da je treba molčati. Že sam gib nosi v sebi to sporočilo.

Če si natančneje ogledamo podobne gibe, gibe s katerimi skušamo izraziti kako misel, bomo ugotovili, da so na ta ali oni način vedno v zvezi z govorno besedo. Taki gibi govorno besedo nadomeščajo, dopolnjujejo ali spremljajo. Po stopnji odvisnosti od govorne besede bi lahko te gibe razdelili v tri skupine: *samostojne*, *dopolnilne* in *dotatne*.

Samostojni so tisti, ki misel lahko izrazijo popolnoma brez podpore glasu. Tak je npr. gib, pri katerem s kazalcem napol stegnjene roke gibljemo v smeri proti sogovorniku in nazaj, ko koga vabimo k sebi.

Samostojne gibe uporabljamo navadno takrat, ko je možnost zvočne zveze s sogovornikom omejena ali celo onemogočena, pri večji oddaljenosti ali v hrupnem okolju. Iz njih so se včasih razvili celi samostojni sistemi, kot npr. vojaška dogovorjena znamenja ali znamenja košarkarskih sodnikov. Višjo stopnjo v tej smeri predstavlja sistem znakov, ki jih je sestavil Charles Michel de l'Épée za sporazumevanje med gluhozemimi.

Nekateri samostojni gibi so postali znamenja pripadnosti posameznim družbenim skupinam. Tako je »salutiranje« — dvig desnice k senčniku ali robu pokrivala — značilno za ljudi v uniformi, »fašistični pozdrav« — desnica stegnjena tako, da so prsti v višini oči — pa pomeni priznavanje fašističnih načel. »Križanje« — značilen gib z desnico v smeri čela, prsi ter leve in desne rame — kaže pripadnost krščanski religiji. Še več, nekatere podrobnosti tega giba: v kakšnem položaju so pri tem prsti (pri katoličanih so prsti stegnjeni, pri pravoslavni pa so palec, kazalec in sredinec združeni) to pripadnost še natančneje določajo.

Gibi so največkrat *dopolnilo* glasovnemu sporočilu. Pri zanikanju navadno »odkima-

mo«, pri pritrjevanju »prikimamo«. So pa taki gibi vedno dokaz čustvene zaznamovanosti besedila. Kolikor je večja čustvena prizadetost, toliko bolj pogosto besede spremljajo tudi gibi. Tako izraz »Pazi se!« še podčrtamo z »žuganjem«. Če hočemo svoje besede »pribiti«, udarimo s pestjo po mizi. Sem šteje tudi »gestikulacija« — gibi z rokami, ki zaradi ritma ali tudi s kakim drugim namenom spremljajo govornikove besede. V tem, kako ljudje gestikulirajo, bi našli nekatere prvine svojevrstne »stilistike«.

Taki dopolnilni gibi izražajo včasih tudi pomenke odenke. Razpoloženjski medmet »fuj« v zvezi z različnimi gibi izraža različna razpoloženja. Če medmet podkrepimo z enkratnim gibom glave navzgor, izrazimo odpor. Ko odpor preide v gnus, spremlja medmet kratko in hitro »odkimavanje« — »stresemo se«. Če pri »fuj« potisnemo glavo nekoliko naprej in navzdol — izrazimo očitek. S tem pa, ko potisnemo glavo nekoliko nazaj, dobi medmet pomen razočaranja.

Včasih uporabljamo dopolnilne gibe, ko nam za hip zmanjka besed. Vprašajte nepripravljene sogovornika, kaj je npr. lajna. V večini primerov bo sogovornik še predno bo začel razlagati, napravil značilni gib z roko, kot bi vrtel ročico pri lajni.

Tretjo skupino tvorijo tisti gibi, ki jih glasovnemu sporočilu le *dodajamo* in nimajo nobenega vpliva na pomen. Tako je npr. štetje na prste. Navadno štejemo tako, da iz stisnjene pesti stegujemo posamezne prste. Začnemo vedno s palcem. Ti gibi ne nosijo v sebi nobenega posebnega sporočila, le spremljajo besedo.

Zanimivo pa je, da Rusi ne štejejo na prste tako kot mi. Pri njih je navada, da pri štetju na prste upogibajo posamezne prste razprte roke, desnice. Pri tem si pomagajo s kazalcem leveice in šteti začnejo pri mezinu. Tak način štetja ima tudi praktične posledice v vsakdanjem življenju. V Sovjetski zvezi so hišne številke razporejene drugače kot pri nas. Pri nas so liha števila

na levi strani ulice, pri njih pa na desni. To nas opozarja na nov problem. Gibi niso vezani na posamezne jezike, njihove meje segajo čez jezikovne meje in so pogojene s pripadnostjo posameznim kulturam. Toda tudi v mejah posameznih kultur so primeri, ki lahko izzovejo nesporazum. Pri nas ob slovesu »mahamo« z roko tako, da jo dvignemo in gibljemo z njo navzgor in navzdol z dlanjo obrnjeno od sebe. Italijani ta isti pomen izražajo tako, da gibljejo z roko k sebi in od sebe, in imajo dlan obrnjeno k sebi. Če opravljajo tak gib z nekoliko manj dvignjeno roko, nas lahko tak gib zavede. Podoben gib namreč, dlan obrnjena k sebi in gibanje k sebi in od sebe, navadno v višini oči, pomeni pri nas poziv, naj kdo stoji bliže.

Še bolj je znan naslednji primer. V Evropi pritrjujemo tako, da »prikimavamo« — gibljemo z glavo navzdol in navzgor. In nasprotno, če gibljemo z glavo v desno in levo — »odkimavamo« ,pomeni, da nekaj zanikamo, ne odobravamo. Pri Bolgarih in še nekaterih narodih pa ni tako. »Odkimavanje« pomeni pritrjevanje, »prikimavanje« pa zanikanje.

Skrbni opazovalec bo sicer opazil, da so pri teh gibih vendarle razlike. Pri nas prikimavamo vedno tako, da začnemo z gibom glave navzdol in šele nato navzgor. Bolgar »odkimava« tako, da glavo najprej dvigne in šele nato spusti. Gib se začne približno tako, kot pri nas, ko hočemo ob medmetu »fuj« izraziti odpor.

Podobno kot besede imajo tudi gibi svoje življenje. Stari gibi odmirajo, novi nastajajo. Spomnimo se npr. dvignjene pesti desnice, pozdrava republikanskih borcev v Španiji. Danes takih gibov praktično ni več. Pojavili so se novi. Dvignjen palec, ki kaže v smer vožnje je znak štoparjev, razprostrta roka z dlanjo navzven pa je šoferški pozdrav mimovozečemu tovarišu.

Kot vidimo, je v zvezi z gibi, njihovimi pomeni in povezavo z govorno besedo vrsta zanimivih vprašanj. Nanje so opozorili že psihologi, privrženci behaviorizma; po za-

slugi R. L. Birdwhistella in njegove knjige Introduction to Kinesics (Washington 1952) pa se je oblikovalo tudi novo področje jezikoslovja — *kinesika*.

Kinesika si je postavila za cilj raziskati vse, kar človek izraža z gibi. In to ne le z gibi rok ali mimiko, ampak z gibi katerega koli dela človeškega telesa z izjemo organov, ki sodelujejo pri artikulaciji glasov. Torej jo zanima tudi hoja ali drža človeka. Saj drugače hodi mornar kot maneken in drugače se drži rudar kot poklicni vojak.

Pri tem so, podobno kot pri drugih panogah strukturalnega jezikoslovja skušali najti najmanjšo, emično enoto, tisti del gibanja, ki ga ni moči razstaviti na manjše dele, obenem pa je kazalec določenega pomena. Ugotovili so, da je to *kinem* (v začetku so mu rekli le *kin*). Kaj pomenijo posamezni kinemi, kje in kdaj jih uporabljamo, koliko in kako so razširjeni, kako so odvisni od govornice besede in kako se spreminjajo proučuje panoga kinesike, ki se imenuje *kinemika*. Po vzoru na sorodne panoge jezikoslovja operira z nekaterimi svojimi pojmi kot so *alokinem*, *kinomorfem* in podobno.

Kinesika je dobila svoje privržence tudi v Jugoslaviji. Tako je Renata Volos, lektorica za ruski jezik na zagrebški univerzi, napisala obširno razpravo, v kateri je primerjalno prikazala kineme, ki jih uporabljajo Rusi in tiste, ki jih uporabljamo pri nas. Opisala je skoraj dvesto kinemov.

Kakšno praktično vrednost ima kinesika in še posebej kinemika? Omogoča nam, da natančneje spoznamo izrazne sposobnosti materinščine. Pri pouku tujega jezika pa nas obvaruje napačne rabe posameznih kinemov. Najnujnejši podatki iz kinesike, predvsem tisti, ki lahko izzovejo nesporazum, bi morali dobiti svoje mesto v učbenikih za tuje jezike. Vključili naj bi jih v tisti del učbenika, ki je posvečen poznavanju dežele in kulture, in brez katerega ne bi smel biti noben sodobni učbenik.

Matej Rode
Gimnazija v Celju

KRATKA LITERARNA ENCIKLOPEDIJA

Nedavno je v Moskvi izšla šesta knjiga kratke literarne enciklopedije (»Kratkaja literaturnaja enciklopedija«), ki izhaja že od leta 1962 in je zdaj prišla do črke S v ruski abecedi.

Ker so uredniki precej prostora posvetili tudi slovenistiki (4 pregledni sestavki, obdelanih pa je še 26 oziroma 28 avtorjev), se mi zdi potrebno, da o tem na kratko poročam.